

MÄRKMEID ALGUSE AASTAIST

Haapsalu rahvas seisab piidupäeva eel. Koos tahetakse tähistada esimese eestikeelse kooli asutamist Haapsalus. Mälestusväärne sündmus sai alguse 1839. aastal — seega 150 aastat tagasi.

Vanemad koolid Eestimaa asutati 13. ja 14. sajandil toomkirikute ja kloostrite juurde. Umbes 1280 asutati ka Haapsallu Lääne-Saare piiskopkonna peakiriku juurde toomikool, kus oli õpetaja (skolastik) Rostocki Ülikoolis hariduse saanud eestlane Johan Pulck. Õpetus oli ladina keeles, üldist rahvaõpetust ei taotletud.

Protestantismi kindlustumisega Eestis XVI sajandil jõudsid meie kodumaale ka M. Lutheri rahvahariduse põhimõtted. Iga inimene pidi oskama lugeda vaimulikke raamatuid, eelkõige piiblit. Kooli tähtsamaks ülesandeks peeti maakeelset usuõpetust.

Koolides ega kodus ei olnud õpetus õpikuteta teostatav. Katekismuse väljaandmine sai alguse 1535. aastal, mil triikiiti Wanratti ja Koelli katekismus. Sellele järgnesid mitmed teised väljaanded.

Vanimata eestikeelsete aabitsate ajalugu algab XVII sajandil, need ei ole säilinud. Täpsed teated on piiskop Iheringi 1641. aastal väljaantud aabitsast. Õpik anti välja Noarootsis rootsi ja eesti keeles.

Vanima aja rahvakool Läänemaal ongi Noarootsis Paspalepa köstriks, mille asutajaks sai Rootsist tulnud usu-teadlane Hasselblad 1650. aastal, seega 339 aastat tagasi. Kool oli vabadele rootsi talurahva lastele rootsi keeles.

XIX sajandi I poolel sai Haapsalu linnast kuurort. Algatajaks oli kreisiarst dr. med. Carl Abraham Hunnius, me-

rekurortoloogija rajaja. Linn kasvas kiiresti, sajandi jooksul elanike arv kolmekordistus. Linnas valitses saksa keel ja saksa meel, eesti keelele ruumi ei leidunud. Kuigi eestlaste hulgas leidis juba jõukaid linlasi, ei olnud neil küllalt jõudu eestikeelse rahvakooli asutamiseks. Asutajaiks said vabameelsed mõisnikud eesotsas humaansete vaadetega kreisiarsti C. A. Hunniusega, kelle erakool avati 1839. aastal. Asutaja auks kutsuti kooli Carl-Stiftiks. Kooli õpetajaks määrati Paldiski linnast tulnud õpetaja Johan Petersohn (oli õpetaja 1838—1873, kokku 35 aastat) ja järglasena tema tütar Bertha Petersohn (õpetaja 1873—1918, kokku 45 aastat).

Kooli õpilaste arv oli aastati kõikum, kuid sajandi lõpul tõusis 75 lapseni. Paljud neist jätkasid 3-aastase õppeaja järel õppimist apostliku õigeusu Nikolai kihelkonnakoolis, mida pikemat aega juhatas tuntud koolimees Aleksander Pääbo.

Carl-Stifti peeti üleval annetuste ja suvitushoodeagadel korraldatud loteriidega. Kooli jõukuse kasvades ehitati koolimaja juurde kortereid, mille üür kindlustas õppeasutusele püsiva sissetuleku. Carl-Stift (hiljem kutsutud ka Bertha-kooliks) töötas 80 aastat. 1918 muudeti kool Haapsalu linna III algkooliks.

Carl-Stift õpetas eesti lapsi lugema ja kirjutama ning kasvatas neid luteri usu vaimus. Õppeaeg kestis kolm aastat.

Selle aja erakoolid olid kõik maksulised. Carl-Stift oli maksuta, vaesemad lapsed said abi toidu, õppetarvete ja riideesemetena. Lugemise ja kirjutamise kõrval õpetati koolis aritmeetikat ja käsitööd. Aritmeetikas oli tähtis peastarvutamine kui rehkendus praktiline igapäevane osa.

Käsitöö kohta olid ulatuslikud plaanid, kuid need ei teostunud, sest tööõpetus oli kulkas.

Oppimine oli sunduseta ja kujunes lastele rohke koduse töö ja karjapõlve kõrval meelelahutuseks, kus heameelega tarkust taga nõuti. Raamatutesse suhtuti austusega, lugemisõhkus tõstis laste rahvuslikku iseteadvust, ergutas õppimisele ja iseseisvale lugemisele.

Carl-Stift andis algteadmised. Kohalik rahvas hindas teda kõrgelt, toetus kui rahvuslikku kooli, esimest allikat teadmiste ja tarkuse varamu, raamatu juurde.

Tänavu suvel, 17. ja 18. juunil, tähistatakse HAAPSALU ÜRITUSTESARJAGA EESTIKEELSE KOOLI 150. AASTAPÄEVA. Oodatakse külla Haapsalu koolide endisi ja praegusi õpilasi, õpetajaid, haridustöötajaid nii kodu- kui ka välismaalt.

Pidustuste ajal peetakse kooliajaloo konverents, avatakse endise Carl-Stifti asukohal olevat koolihoonet barreljeef, toimuvad kontserdid. Kroonikafilmi vahendusel meenutatakse möödunut. Muidugi ei puudu huvireisid meie kaunil lähel ja linnas.

Lugupeetud kodu- ja väliseestlased! Kui teil on säilinud kooli- ja haridusliku materjale: fotosid, esemeid, mälestusi, dokumente varasemast ja Eesti iseseisvusajast, siis ollakse tänulikud, kui abistatakse Haapsalu Koduloomuuseumi (203170 Haapsalu, Kooli t. 2, Õnne-Eha Kabritsi) kooliajaloo kogu täiendamisel.

Haridusjuubeli korralduskomisjoni aadress on 203170 Haapsalu, Nõukogude t. 10, Haapsalu Hariduskoondis. Telefonid: 44 182 (juhataja) või 44 755 (Sirja Lints).

Kohtutakse 17. juunil kell 12 Ehte t. 14 koolihoone juures.

Voldemar PIHLAU